

Observator cultural – 18 martie 2011

AVALON. Voegelin și românii

Pătrunzînd în substanța studiului lui Eric Voegelin, *Religiile politice* (București, Editura Humanitas, 2010, 160 p.), constăți că observațiile lui se întemeiază pe generalizarea unei experiențe occidentale: secularizarea societăților apusene în veacurile modernității. Ce s-ar fi întîmplat însă dacă autorul ar fi avut în vedere societățile răsăritene ortodoxe și postbizantine, în care numai comunismul ultimului secol a încercat o secularizare forțată (și care, o vedem azi cît se poate de bine, a eșuat, de altfel)? În Imperiul Bizantin, unde coroana imperială subsuma și attribute ecleziastice necontestate, ba chiar intens susținute de Biserică – așa cum observa Frantisek Dvornik într-o lucrare fundamentală –, îndepărtarea de religiozitatea medievală nu s-a produs de la sine, ca efect al educației și al dezvoltării științei. Lucrurile s-au petrecut chiar pe dos. Prăbușirea imperiului răsăritean-creștin sub turci a întărit rolul Patriarhiei, adăugîndu-i și attribute politice în conducerea millet-ului (a comunității confesionale) propriu. Pe de altă parte, grija prezervării propriei identități religioase a făcut ca popoarele ortodoxe ajunse sub dominație otomană să își întărească adeziunile față de credința strămoșească, în loc să le slăbească.

Cazul românesc este mai bine cunoscut. La un timp după ce, în țările aflate sub tutela papalității, unii savanți socotiți eretici mureau – precum Giordano Bruno, în 1600 – pe rug sau abjurau (ca Galileo, în 1633), la Istanbul piereau executați din motive de fidelitate față de credința lor ortodoxă toți bărbații din familia principelui român Constantin Brâncoveanu (15 august 1714). Unirea Principatelor din 1859, înfăptuită la umbra protectoare a Imperiului lui Napoleon al III-lea, și reformele care au urmat au inclus și separarea decisă a Statului român modern de Biserică, inclusiv prin secularizarea averilor mănăstirești. Dar asta nu a însemnat și desprinderea Statului din îmbrățișarea ecleziastică. După proclamarea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române (1 mai 1885), s-au văzut înaintemergători religioși români implicați profund în treburile guvernării, cum a fost în perioada interbelică, atunci cînd patriarhul Miron Cristea a ajuns senator, devenind mai apoi regent (20 iulie 1927-8 iunie 1930) și prim-ministru (10 februarie 1938 și 6 martie 1939). S-a dovedit că girarea politicii momentane de către o înaltă față bisericească a fost nefastă, din pricina caracterului profund antidemocratic al politicii de stat românești în acea perioadă. Cu toate acestea, după 1989, cînd paranteza comunistă a istoriei noastre s-a închis, preluarea de către Stat a obligației de a plăti o parte din salariile preoților și, mai recent, trecerea fostului Departament al cultelor în subordonarea directă a prim-ministrului semnalează revenirea și întărirea treptată a vechiului tip de relație dintre Biserică și Stat în România.

Atîta cîtă a putut fi sub comunism, secularizarea societății românești pare mai degrabă un simulacru. O indică nu doar multitudinea de biserici ridicate în vremurile tranziției postcomuniste, care numai înlesnite nu au fost, pe banii enoriașilor, pretutindeni în țară, ci și formalismul ateu al nomenclaturii, care nu a pregetat să își boteze copiii, să se cunune în biserică și chiar să sponsorizeze discret lăcașurile de cult.

lată de ce cred că perspectiva lui Voegelin nu izbutește să rezolve, la nivelul întregii istorii universale, chestiunea răului în societatea modernă și nici să explice satisfăcător derapajele politicii contemporane prin trimiterea la arhetipal. Din acest punct de vedere, explicația faptului istoric dată de Blaga, ca fapt cu amprentă stilistică, pare mai flexibilă și mai posibil de racordat la mersul istoriei prin epoci.

Un voegelinian recent – nu mai puțin jungian, însă – se dovedește Coriolan Babeți în trilogia *Democrația, o religie a Marii Mame* (2009), care, s-a spus, „...descoperă aceeași constanță arhetipală în mișcările istorice aproape geologic de largi“, asertînd că „valorile democrației [...] sînt cele ale femininului“, în timp ce tiraniile țin de masculinitate (Călin Andrei Mihăilescu).

După un alt comentator al lui Babeți, „critica arhetipală se deosebește de alte forme de critică mai cu seamă prin aceea că, în mod programatic, își restrînge opțiunile. Față de critica de gust sau de cea stilistică, ori de aceea tematică, ea ni se arată a fi mai puțin frivolă, lovace și, de fapt, mai mult axată pe esențialitate. Texte, imagerie, muzică, formele sînt interpretate prin prisma recurenței unor mituri și toposuri, arhetipuri...“ (Dumitru Radu Popa, „De la cronologie la cronotopie“, în *Cultura*, 20 ianuarie 2011). Valorizînd pozitiv arhetipalismul, D.R. Popa își face cunoscută propria situație în raport cu acesta, dar nu uită să atragă atenția asupra caracterului esențialist al abordării. În orice caz, balansul propus de Babeți – masculin-feminin – nu rămîne cantonat numai în registrul arhetipalului, ca soluția lui Voegelin, ci are șansa de a fi dublat și de o realitate sexuală, culturală și de gen concretă, palpabilă, ceea ce îi conferă o viabilitate suplimentară, permițînd inclusiv „măsurătorile“ științifice, cantitative și calitative.

Cred că, în momentul în care opera principală a lui Voegelin va fi tradusă, în fine, și la noi, ea va aparține, mai degrabă, istoriei culturii decît avangardei deschizătoare de drumuri, fiind deja parțial metabolizată și rămînînd numai în parte aplicabilă realităților istorice extraoccidentale.

http://www.observatorcultural.ro/AVALON.-Voegelin-%C4%8Ci-romanii*articleID_25019-articles_details.html

Observator cultural – 18 martie 2011

AVALON. Gnosticism și politică

Opera de politolog și filozof al politicului, al istoriei sau chiar al conștiinței a lui Eric Voegelin (3 ianuarie 1901-19 ianuarie 1985) își face intrarea în cultura noastră prin traducerea eseului *Religiile politice* (București, Editura Humanitas, 2010, 160 p.), găzduită de colecția „Zeitgeist“ a lui Vladimir Tismăneanu, în traducerea și cu introducerea amplă a lui Bogdan Ivașcu. După cum indică ediția la care mă refer, textul a fost preluat din volumul al cincilea – *Modernitatea fără limite* – al seriei de autor „Collected Works“, unde ocupă paginile 19-74. Poate graba de a-l pune la dispoziția publicului din România, poate costurile mai reduse în timp de criză ale investiției într-un volum subțire sau poate chestiuni legate de dreptul de autor au determinat alegerea de a traduce doar cincizeci și ceva de pagini, un singur studiu, de fapt, dintr-o colecție

vastă care își așteaptă receptarea meritată și în răsăritul latin al Europei. L-ar fi putut însoți și alte pagini elaborate în anii '30 ai secolului trecut, în încercarea de a reflecta mai bine preocupările – și soluțiile – pe care tânărul vienez Voegelin le manifesta pe atunci public, ajungând să își atragă nu doar antipatia extremei drepte, ci și criticile democratului Thomas Mann, pentru o pretinsă neutralitate științifică, ce putea fi interpretată drept ambiguitate etică și justificare a nazismului.

Darurile nu trebuie însă primite altfel decât cu bucurie, drept pentru care îmi exprim și eu aici mulțumirea de a avea la dispoziție un prim Voegelin în strai românesc, oricât de succint ar fi el; rămân, însă, în așteptarea traducerii lucrării magistrale, neîncheiate, în șase volume, *Ordine și istorie*. Cel puțin primele trei volume, separate de apariția celui de-al patrulea nu doar de peste un deceniu, ci și de modificarea perspectivei autorului, ar merita o cât mai grabnică punere în circulație științifică și culturală românească, asigurând o și mai temeinică bază de reflecție, ca și cunoașterea gânditorului, ajuns la maturitatea creației.

În ce privește traducerea *Religiilor politice*, nu mi-e clar de ce a fost lăsat pe dinafară motto-ul prezent în original („Per me si va ne la città dolente“, desprins din cântul III al *Infernului*), un omagiu adus autorului florentin al *Divinei comedii*, dar și un reper simbolic util în situarea gândirii din acea etapă a lui Voegelin. „Prin mine în cetatea suferindă...” indică faptul că tânărul politolog se vedea ca emisar al înțelegerii naturii durerii cetății și că se simțea afin cu demersul gânditorului medieval prin multiple fire invizibile. Acest lucru devine și mai evident când observăm că, de-a lungul întregii lui vieți, Voegelin a parcurs un demers personal în materie de cunoaștere invers celui al modernității europene. El a pornit de la analiza modernității în termeni raționali pentru a avansa, în partea a doua a activității, tot mai mult către identificarea ordinii în istorie cu mitul și simbolismul ce exprimă un proiect transcendent imposibil de descris cu acuratețe, însă descifrabil pe calea credinței. Evident că, într-o asemenea perspectivă, gânditorul a privit secularizarea și separația Statului de Biserică, în ultimele secole ale dezvoltării omenirii apusene, ca pe un proces de degradare, alienare sau alterare. Pe de altă parte, o asemenea evoluție personală confirma premisele exprimate în lucrările timpurii, precum *Religiile politice*, unde în spatele fenomenologiei politice actuale el descifra o viziune gnostică.

Sigur că o asemenea lectură „esoterică” a lumii trebuia să-i seducă pe amatorii de inițieri, mesaje secrete, transcendențe disimulate și metafizici legitimizează de pe tot cuprinsul planetei, iar receptarea eseului timpuriu al lui Voegelin în România ar putea beneficia de adeziunea frenetică a aceleiași categorii de public, mai ales că o convingere de acest fel, servită de o minte educată în spirit germanic, impresionează printr-o anume siguranță a formulărilor. Onest cu sine și cu ceilalți însă, autorul însuși avea să își amendeze, în anii '70, cu prilejul apariției întârziate a volumului al IV-lea din *Ordine și istorie* – intitulat *Epoca ecumenică* –, prea simplificatoarele presupoziii din lucrările anterioare.

Lectura prezentului prin chei universaliste și globalizante, prea laxe, se poate dovedi adeseori prea generală pentru a da răspunsuri adecvate întrebărilor de la care pornește o cercetare. Se prea poate ca acest neajuns să marcheze și înțelegerea modernității politice ca gnoză diseminată în variante diverse.

Nu e nevoie să fii gnostic pentru a fi nemulțumit de așezarea ta în lume, câtă vreme cele trei mari religii monoteiste acreditează, ele însele, izgonirea primului om din Paradis și, odată cu ea, decăderea din starea paradisiacă într-o formulă existențială degradată. Cum ar putea aceasta produce, în raport cu existența în Rai, altceva decît frustrare?! Acțiunea răului în lume, admisă și în iudaism, și în creștinism, și în islamism nu este o inovație gnostică. Iar schimbarea condiției umane prin cunoaștere este o atitudine exprimată inițial în episodul adamic al consumării fructului din pomul cunoașterii.

Toate acestea conduc, însă, cum se vede, la scenarii arhetipale, și tocmai în aceasta stă contribuția – sau eroarea, depinde de cine se referă la faptul respectiv – a operei lui Eric Voegelin. Nu arhetipurile fac istoria, ci puzderia de fapte și procese, evenimente concrete care, fie și întruchipînd – sau pîrînd susceptibile de o interpretare de acest fel – mituri și arhetipuri, rămîn separate de scenariile mitologice respective prin numeroase alte trăsături.

Cartea tînărului savant Eric Voegelin, devenită accesibilă în limba română, indică nu atît o cale viabilă de interpretare a istoriei, cît eșecul unei filozofii a istoriei spectaculare, dar incapabile să rezolve mulțumitor problema cu care se confruntă.

http://www.observatorcultural.ro/AVALON.-Gnosticism-si-politica*articleID_24973-articles_details.html